

УДК 821.161.2

В. Соболю

НАУКОВА ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКА РЕЦЕПЦІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ПОЛЬЩІ

Накреслюються найважливіші етапи наукової та перекладацької рецепції Лесі Українки в культурі сусідньої країни. Із урахуванням новочасних напрацювань у царині теорії перекладу аналізуються особливості перекладів творів української поетеси.

Ключові слова: рецепція, універсалістичні імплікації теорії перекладу, атмосфера тексту, візія просвітлюючої деталі, ідеальна мова.

Ще за життя Тараса Шевченка Леонард Совінський (1831–1887) почав перекладати в 1860 році його твори польською і в сумі переклав 18 творів поета. Так само ще за життя Лесі Українки, але в юному віці – 1887 року – польська громадськість уперше познайомилася з її іменем із рецензій та оглядів Івана Франка¹ на львівський жіночий альманах „Перший вінок”. Польський читач дізнався про вірші юної поетеси „Любка”, „Поле”, „На зеленому горбочку”, поему „Русалка”, які були вміщені у „Першому вінку” серед творів інших українських письменниць. Перші відомі прижиттєві переклади Лесі Українки вміщено в „Antologii współczesnych poetów ukraińskich” (1910), яку впорядкував Сидір

¹ Варто наголосити, що саме статті Івана Франка, надруковані в трьох номерах польського тижневика „Prawda”(1887. – № 22, 24, 27), а також відгуки, вміщені в польських газетах «Kraj» (1887. – № 25. – S. 7), «Kurier Lwowski», двотижневика «Ruch» (1887. – № 6. – S. 187) започаткували критичну літературу про Лесю Українку як в українському, так і польському літературознавстві. Пізніше в щоденній газеті «Kurier Lwowski» Іван Франко повідомив про те, що в Коломиї побачила світ поема Лесі Українки «Роберт Брюс, король шотландський». Суто польська критика (хоча упереджено-неприятна) датується 1899 роком оглядом Костянтина Сроковського в краківській газеті «Nowa reforma» (детальніше див.: Радішевський Р. Творчість Лесі Українки в Польщі // Леся Українка. Публікації, статті, дослідження. – К. : Наук. думка, 1984. – С. 183–184).

Твердохліб (1886–1923). Тут маємо переклади її віршів „Нічка тиха і темна була” із циклу „Мелодії”, „Хотіла б я уплисти за водою” з циклу „Ритми”, монолог „Саул”. На польські переклади С. Твердохліба звернув увагу І. Франко у статті „Каменярі. Дещо про штуку перекладання” (1911), відзначивши добре володіння перекладача польською мовою¹.

Історія критичних оцінок та літературознавчого дослідження Лесі Українки в Польщі сьогодні має бути прочитаною без упереджених оцінок. Ми ж тільки коротко оглянемо її шлях. Першим спеціальним дослідженням як в українському, так і польському літературознавстві, дослідженням, у якому було порушено проблему рецепції творчості Лесі Українки в Польщі, стала стаття Марії Деркач „Леся Українка і польська література”, яка побачила світ у 1948 в газеті „Czerwony sztandar” і була приурочена 35-річчю від дня смерті поетеси.

Наступною працею, яка засвідчила поважний підхід до проблеми, можна вважати розвідку польського славіста Маріана Якубця „Леся Українка і польська романтична література”, а також наукові доповіді на засіданні Комітету слов’янознавства таких дослідників, як Ф. Неуважний, М. Юрковський, С. Козак, З. Баранський [5, 355–407].

І врешті найповнішою інформативно, хоча й на матеріалі, який постав не пізніше 1983 року, нам бачиться розвідка Р. Радишевського „Творчість Лесі Українки в Польщі”, яка побачила світ у 1984-му. Дослідник здійснив детальний екскурс в історію проблеми „Леся Українка і Польща”, а також проаналізував цілий ряд перекладів її творів польською. Однак, завдячуючи дослідникові, який надзвичайно сумлінно і фахово опрацював величезний масив літератури, відзначимо, що за час, який минув після виходу розвідки, постали й нові переклади і дослідження. Крім того, промовистим бачиться той факт, що ім’я Лесі Українки сьогодні в Польщі носить комплекс шкіл з українською мовою

¹ У рецензіях на антологію зазначалося, що переклади С. Твердохліба відбивали загальний рівень тогочасного польського та українського перекладацького мистецтва й були позначені прагненням до буквализму.

навчання у місті Бартошиці (директор Любомира Тхір). Упродовж останніх десятиліть постали переклади Пйотра Куприся (1933–2002), вони готуються до друку колективом дослідників, який подарував світові видання перекладених ним же 260 Шевченкових творів „Кобзаря”. Розкішно оформлений том побачив світ у видавництві Люблінського католицького університету в 2008-му. Зупиняємось на цьому окремо, бо це перше повне видання „Кобзаря” польською мовою, зроблене за київським виданням 1967 року [9, 746].

Останнім за часом появи в Польщі стало видання ранніх творів Лесі Українки, виконане Анджеєм Солецьким і видане 2003-го у Вроцлаві з його ж коротким вступним словом. Звернемося до нього далі, сягаючи до нових напрацювань у царині теорії перекладу. Передусім же зупинимось на зробленому на цій ниві дотепер: бодай пунктирний його огляд бачиться необхідним з огляду на перспективи подальшого вивчення й перекладу Лесі Українки в Польщі.

Як знаємо, спочатку тільки в оглядових статтях про нашу літературу досить коротко обговорювалися й окремі твори Лесі Українки. Так, під псевдонімом Роберта Жаховського виступив у виданні “*Biuletyn polsko-ukraiński* (1934. – № 26–28) брат Лесі Українки Юрій Косач зі статтею-оглядом „Жінки в українській літературі”. Згодом, у 40-х рр. ХХ ст. на сторінках тижневика “*Biuletyn polsko-ukraiński*” побачили світ фахові статті, присвячені творчості Лесі Українки. Їхній загальний рівень Р. Радишевський свого часу змушений був визначити як невисокий. Сьогодні варто переглянути ці оцінки, прочитати ці розвідки свіжим оком. Так само варті перегляду кваліфікації автором статті „Творчість Лесі Українки в Польщі”, наприклад, Едварда Карки – виключно як „польського буржуазного критика”, Д. Донцова – як „фашистського трубадура українського націоналізму”, а Й. Лободовського – як „буржуазно-націоналістичного діяча”, Д. Донцова та Є. Маланюка – як „буржуазно-націоналістичних фальсифікаторів спадщини” Лесі Українки. Видається, зокрема, цілком сучасним твердження Ю. Лободовського у статті, написаній до 25-річчя з дня смерті поетеси, що Леся Українка є типом такого поета, який органічно вписується в контекст європейської літератури

(„може вміститися в межах певного шаблону”, поширеного в європейській літературі XIX ст.). Це саме Ю. Лободовський наголосив, що Леся Українка яскраво вирізняється на тлі таких імен, як Луїза Акерман, Ада Негрі, Марія Конопніцька та ін. Крім того, Ю. Лободовський поряд зі статтею, присвяченою 25-річчю з дня смерті Лесі Українки, у власному перекладі подав уривок із драми „Боярина”.

Рецепція творчого доробку Лесі Українки в Польщі, як показав Р. Радишевський, досконало проаналізувавши відгуки на творчість Лесі Українки як у XIX, так і в XX століттях [1, 183–213], – коливалася від поважних наукових напрацювань до популярних. Таким бачиться не зауважене шановним дослідником скромне краківське видання 1941 року „Поклін Лесі Українці”, супроводжене матеріалами до влаштування свят на пошану поетеси (інсценізації, реферати [8, 48]) та короткою передмовою від українського видавництва. І хоча це вкрай скромна розвідка, варто її взяти до уваги як симптоматичну – по тому, як драматична поема Лесі Українки „В катакомбах” у середині 20-х років була включена до списку заборонених польською цензурою українських книг, ця розвідка стала добрим знаком повернення Лесі Українки до польського та українського у Польщі читача.

Проблема варіативності перекладів творів Лесі Українки польською давно заслуговує на те, щоб стати темою окремого дослідження. Поважну інформацію до роздумів дає огляд уже друкованих перекладів – крізь призму визначальних етапів чи, сказати б, хвиль підйому у зацікавленні доробком Лесі Українки в сусідній країні. Перший – переклад віршів Лесі Українки „Нічка тиха і темна була” із циклу „Мелодії”, „Хотіла б я уплисти за водою” з циклу „Ритми”, монологу „Саул”.

Другим етапом бачиться міжвоєнне двадцятиліття, позначене поодинокими публікаціями перекладів. Двічі передруковувався вірш „Хотіла б я уплисти за водою” в перекладі С. Твердохліба [16, 725]. Осип Роздольський (український фольклорист, псевдонім Йосип Іваненко) переклав польською один із кращих віршів Лесі Українки – „Забута тінь”¹.

¹ Цікаві гіпотези про цей твір висуває Р. Радишевський, зазначаючи, що вірш про „забуту тінь” – дружину Данте Джемму – „в умовах

Третій етап збігається із 70-річчям від дня народження Лесі Українки в 1941-му. На сторінках львівської газети „Czerwony sztandar” побачили світ переклади кількох віршів. Польський поет і сатирик Станіслав Лец (1909–1966) переклав „Contra spem spero”, Зузанна Гінчанка (1917–1944) – переклала вірш „Слово, чому ти не твердая криця”, Артур Паєцький – „Мій шлях”, Петро Кожух – „На мотив Міцкевича”. Окремі з цих творів через 30 років передрукував літературний альманах „Przyjaźń” (1971. – № 7. – S. 11)

Четвертий – це післявоєнний етап. Український письменник і перекладач Степан Масляк (1895–1960) опублікував у відновленому після війни виданні „Czerwony sztandar” свої переклади польською таких творів: „Порвалася нескінчена розмова”, „Нічка тиха і темна була...” із циклу „Мелодії”, „Сторононько рідна, коханий мій краю!” із циклу „Сльози-перли”.

Р. Радишевський, зіставляючи переклади вірша „Нічка тиха і темна була”, зроблені С. Твердохлібом та С. Масляком, робить висновок, що переклад С. Масляка досконаліший, краще відтворює синтаксичну структуру, складний інтонаційний рисунок вірша, широкий діапазон почуттів ліричної героїні [1, 204].

Два наступні етапи, коли в Польщі поживався інтерес до Лесі Українки, відмічаємо 85-річчя від дня її народження (1956), який позначений також днями української літератури в Польщі, та в 100-річний ювілей (1971). Леопольд Левін, Казімеж Яворський, Тадеуш Хрущелевський, Владислав Борунський, Флоріан Неуважний переклали вірші поетеси, Станіслав Бурий, Єжи Літвінюк, Марія Бехчиц-Рудницька – драматичні твори Лесі Українки. Зузанна Куцнерова – образок „Така її доля”.

Особливу увагу Р. Радишевський звертає на історію появи польською мовою вірша Лесі Українки „На мотив з Міцкевича”, до перекладу якого вдалися одразу три різні автори: Леопольд Левін, Владислав Борунський і Петро Кожух. Жоден із цих

буржуазної Польщі сприймався як слово на захист зневажених прав жінки”. Вважає також, що поштовхом до появи перекладу могла бути стаття Р. Жаховського „Жінки в українській літературі” [1, 201].

перекладів, за переконанням Радишевського, не є досконалим, але вони своєрідно доповнюють один одного. «Слід зауважити, що перед перекладачами цього зразка інтимної лірики Лесі Українки, навіяного „Nierewnością” великого польського романтика, стояли чималі труднощі, пов’язані з тонкою передачею складного й суперечливого почуття кохання» [1, 211]. У збірці „Сім струн” уміщено переклад Л. Левіна, виконаний краще порівняно з іншими, але теж не позбавлений вад. У цілому жоден переклад „На мотив з Міцкевича” не можна вважати досконалим. „Твір вимагає свіжішого прочитання, нової інтерпретації” [1, 211].

На той час ще не йшлося про застосування різних методологій у ході перекладів, але цікавими й обґрунтованими видаються спостереження Р. Радишевського про те, як поступово еволюціонувала якість: коли перші спроби перекладу Л. Левіна були не зовсім вдалим, то в наступних він досягнув майстерності, перекладачеві вдалося передати дух кожного із творів: „На Заммерінгу”, „Ти, дівчино, життям розбита, грай” (Наша культура. – 1971. – № 12), „Таємний дар” із циклу „Весна в Єгипті” (Życie literackie. – 1971. – Nr 10), „Земля! Земля!” із циклу „3 подорожньої книжки” (Współczesność. – 1971. – Nr 4).

Поважним здобутком позначений наступний етап, який пунктуємо 1977-м, коли побачила світ „Antologia poezji ukraińskiej” за редакцією Є. Плесняровича і Ф. Неуважного із перекладами 17 творів Лесі Українки. Її поезії переклали такі знані майстри, як Богдан Дроздовський (Bohdan Drozdowski), Тадеуш Хрущчелевський (Tadeusz Chróścielewski), Остап Лапський (Eustachy Łapski), Єжи Літвінюк (Jerzy Litwiniuk), Станіслав-Єжи Лець (Stanisław Jerzy Lec), Флоріан Неуважний (Florian Nieuważny), Сидір Твердохліб (Sydir Twerdochlib), Казимеж-Анджей Яворський (Kazimierz Andrzej Jaworski). Більшість творів Лесі Українки, які увійшли до „Antologii poezji ukraińskiej”, уже друкувалися в польських періодичних виданнях. Водночас уперше польською мовою були представлені переклади таких віршів, як „Досвітні огні”, „Товарищі на спомин”, „Fiat pox!”, „І ти колись боролась, мов Ізраїль”.

Наступний, восьмий етап – вісімдесяті роки ХХ ст. У 1980 році в Люблінському видавництві побачила світ поетична збірка „Сім струн” у перекладі польською із передмовою Т. Хрущчелєвського „Siedem strun Lesi Ukrainki” [10, 5–17]. Автори перекладів – Дорота Хрущчелєвська, Тадеуш Хрущчелєвський, Ян Чопік, Богдан Дроздовський, Роман Гожельський, Ян Пуща, Казимеж-Анджей Яворський, Леопольд Левін, Єжи Літвінюк, Флоріан Неуважний, Горацій Сафрін, Анджей Шаманський, Тадеуш Слівяк, Сидір Твердохліб, Марек Вавжкєвіч, Єжи Вільманський. У цьому виданні маємо тільки фрагменти драматичних творів: „W katakombach” у перекладі Романа Гожельського та „Pieśń leśna” (уринок акту) в перекладі Тадеуша Хрущчелєвського.

Можна твердити, що певний вклад у справу видання творів Лесі Українки вніс і Варшавський університет: у 1982-му С. Козак упорядкував, підготував до друку і супроводив короткою вступною нотою та післямовою вибрані драматичні твори Лесі Українки у перекладі польською Станіслава-Едварда Бурого [10, 376] („Kasandra”, „Orgia”, „Rufin i Pryscyla”, „Adwokat Marcejan”, „Don Juan ujarzmiony”). Професор Аліція Володзко-Буткевич, працюючи 1982–1993 рр. у Польському видавничому інституті (PIW), сприяла виданню творів українських поетів, письменників, була одним із фундаторів видавничої серії “Klub interesującej książki”, серії, в якій постало й видання Лесі Українки. Так, у 1989 р. Державний видавничий інститут у Варшаві подарував польському читачеві „Лісову пісню” [12, 264] зі вступним словом Флоріана Неуважного і перекладами віршів, які зробили Станіслав Уліцький, Єжи Літвінюк, Флоріан Неуважний, Казимеж-Анджей Яворський, Єжи Літвінюк, Тадеуш Хрущчелєвський, Богдан Дроздовський, Леопольд Левін, Сидір Твердохліб, Анджей Шаманський, Вальдемар Гаєвський, Кшиштоф Роснер. „Лісову пісню” – „Pieśń lasu. Waśń dramatyczna w trzech aktach” – переклав Єжи Літвінюк. Поява „Лісової пісні”, безперечно, ознаменувала не лише наступну хвилю зацікавлення, а й актуалізувала можливості нового прочитання у світлі ідей драми-феєрії інших творів Лесі Українки.

Можна сказати, що правдиве відкриття нашого генія в Польщі розпочалося 20 років тому, але як названі, так і досі не видані переклади чекають на фахову оцінку дослідників. Нині в Любліні під керівництвом професора Михайла Лесіва готується до друку третій том творів Пйотра Куприся, серед яких – переклади польською віршів Лесі Українки. Найновішим за часом появи в Польщі, паралельним (зліва оригінал, а справа – переклад) є вrocławське видання творів Лесі Українки «Contra spem spero! Кримські спогади – Krumskie wspomnienia», яке підготував Анджей Солецький, автор як вступного слова, так і перекладів [13, 20]. Знаковою рисою цієї невеликої за обсягом (14 віршів мовою оригіналу і в перекладі) збірки бачиться компаративістична настанова. Так, „Contra spem spero!”, на думку А. Солецького, є тим самим проявом юнацького ентузіазму, який спонукав Міцкевича написати „Оду Молодості” („Ode do młodości”), з тим винятком, що в її випадку це ентузіазм, збагачений досвідом смертельно хворої дівчини” [13, 5]¹.

У збірці, укладеній А. Солецьким, першим представлено „Contra spem spero!”, наступним – із посвятою братові Михайлу вірш „Заспів” („Zaspiw”), далі – 12 творів циклу „Кримські спогади”. Зіставмо переклад вірша „Contra spem spero!”, раніше зроблений Станіславом-Єжи Лецом (1909–1966), Яном Гущею, а останньо – Анджеєм Солецьким:

У перекладі Леца перша строфа звучить так:

*Przez pochmurne, jesienne dumania,
przecież w wiosnie złotej teraz świat!
Czy wam smutek i rozpacz przesłania
całą radość młodzińskich lat?* [3, 256].

У перекладі Яна Гущі:

*Przez, dumki, ciężkie jesienne chmury,
Przecierz wiosna złota kołata!*

¹ „Paradoks historii sprawił, że dawni ciemieźcy znaleźli się w tej samej sytuacji co Ukraińcy, a twórczość naszych romantyków stała się odbiciem podobnych problemów, doświadczeń i przemyśleń”, – наголошує А. Солецький [13, 6].

*Czyżby to w żalu, skargach ponurych
Musiały minąć młode lata?* [10, 26].

Можемо пересвідчитися, що переклад А. Солецького за змістом близький до версії попередників, однак задля нарощення експресії видозмінюється, порушується ритміко-інтонаційна структура твору:

Precz, zadumo pochmurnej jesieni!

Wokół kwieciami pali się wiosna!

Czy to tak, w żalu włosiennic

Młodość mija w smutku i troskach? [13, 7].

У перекладі С. Леца заключна строфа звучить так:

Tak, przez łzy chociażby się śmieję,

śpiwam pieśni w najsmutniejszy dzień,

bez nadziei wciąż wskrzeszam nadzieję.

Życ będę! Myśli złych przegnam cień! [3, 256].

У перекладі Яна Гуці:

O, tak! I poprzez łzy śmiać się będę,

Pieśni śpiewać nawet w zawieci!

Ja żyć chcę, precz więc, dumki obłędne,

Ja wierzę, choć nie ma nadziei! [10, 27].

У перекладі А. Солецького:

Tak – w nieszczęściu piosenkę zaśpiwam,

I się głośno zaśmieję przez łzy.

Wbrew nadziei, ja się spodziewam

*Będę żyć! – **przez majaki i sny!***

[13, 7; підреслення моє. – В. С.].

Порівняймо: хоча в останній строфі перекладу А. Солецького більше експресії, але натомість бачимо порушення послідовності (у Лесі Українки: „Так, я буду крізь сльози сміятись, серед лиха співати пісні...”). Самобутності переклад набуває завдяки тому, що в останньому рядку вступає в силу візія просвітлюючої деталі, яка є визначальною в теорії Езри Пуунда. Загалом же проблема точного відтворення деталей займає центральне місце в його концепції перекладу [14, 71–80]. Наголосимо, що теоретичні формулювання Е. Пуунда походять

із двох важливих періодів його власної поетичної творчості. Перша фаза – раннього імагізму, яка характеризується сяганням до образу й абстракції як засобів виразу. Нас більше цікавить друга фаза, так званий пізній імагізм (або „вортицизм”, від слова vortex – вихор), який оперує словом у дії (word in action) та просвітлюючою деталлю (luminos detali), при цьому на другий план відступає значення репрезентованих предметів, а головну роль відіграє енергія або мовна форма).

Важливо відзначити, що сам Поунд перекладав із мов, якими досконало не володів, тому і його теорія перекладу не вимагає від перекладача бездоганного знання мови оригіналу, а тим самим відрізняється від більшості перекладацьких концепцій. Як видається, у світлі цієї теорії можна глибше зрозуміти особливості перекладу творів Лесі Українки. Що ж стосується „Contra spem spero!”, то тут більш доцільним буде звернення до іншої теоретичної концепції – Катаріни Райс про інваріанти перекладу і типологію текстів. Згідно з К. Райс, адекватний метод перекладу тексту залежний від типу, який той текст презентує. Є три типи: 1) тексти описувальні (darstellend), згодом перейменовані на ті, де переважає зміст, або інформаційні; 2) тексти з перевагою виразу (ausdrucksbetont), згодом названі текстами з перевагою форми, або експресивні; 3) тексти з перевагою ефекту, апелю (appellbetont), названі згодом як спрямовані на ефект, або тексти операційні [14, 91–92]. У всіх трьох варіантах перекладу „Contra spem spero!” маємо справу з різновимірним (стосовно кожного окремого перекладу) поєднанням другого і третього типів.

Інший тип – інформаційний – зауважуємо в перекладі поезії „На човні”. Тут бачимо вже практиковану перекладачем перестановку рядків, але навряд чи правомірною. У пошуках доброї рими є така зміна акценту в перекладі:

У Лесі Українки:

*Я дивилась на тебе, мій брате;
Що гадала, – не вимовлю зроду;
Чим було тоді серце багате,
Поховала я в тихую воду.*

У перекладі А. Солецького:

*Na ciebie, bracie mój, zerkalam;
Co ci mówiłam – wtedy latem;
W głębinie morza pochowałam*

Wszystko czym serce me bogate [13, 13].

У перекладі цих рядків фіксуємо певне розширення часової перспективи стосунків ліричних героїв. Тим самим дещо послаблюється смислове навантаження, яке в оригіналі несло останні строфи:

У Лесі Українки:

*Może, chwila tobie rozkażala
Wszystko, co dumala ja w tую mить?
Nie, ona me głęboko schowała...
Chyba że tam moja dumonьka spить!*

*Dumka spить, i serdеньko spoczyło;
Ja dивлюсь на obliczcia twoje;
Tuche море спокою навчило
Nevгамовнее серце мое...*

У А. Солецького:

*Może ci fala odda słowa,
Które w głębi jej ukryłam?
Nie, ona je głęboko schowała...
I w niej myśl moja będzie śniła!*

*Dumka śpi i serce drzemie;
Patrzę na oblicze twoje,
Morze niesie moje brzemie,
Niespokojne serce moje...* [13, 13].

Оживлення призабутих творів у розумінні Е. Поунда поціновується як „своєрідна реінкарнація тексту, який переживає другу молодість за допомогою медіатора-енергетика, здатного перетранслювати енергію вихідного тексту в нову словесну постать” [14, 75]. Найцікавішим у його теорії видається визначення трьох способів наповнення мови енергією, таких як:

мелопоея (meloroeia), або ж музична властивість; фанопоея (phanoroeia), або ж оптична властивість; логопоея (logoroeia), або ж безпосереднє значення, разом із імовірною грою слів у контексті. Останній із трьох способів Езра Пуонд називає ще „танком інтелекту посеред слів”.

Показовим бачиться переклад твору „Надсонова домівка в Ялті” – останнього із 12 перекладених А. Солецьким творів циклу „Кримські спогади”. Вже сам переклад назви – „Dom Nadsona w Jałcie” – має відмінний нюанс, оскільки дім і домівка – різновимірні поняття, а це набуває особливого значення тоді, коли кладеться наголос на аспекті рецепції тексту.

Порівняймо:

*1. Смутна оселя!.. В веселій країні,
В горах зелених, в розкішній долині
Місяця веселого ти не знайшов,
Смутний співець! Умирать в самотині
В смутну оселю прийшов [13, 18].*

У перекладі Анджея Солецького:

*Smutna sadyba!.. W wesołej krainie,
W górach zielonych, rozkosznej dolinie,
Nie znalazł tutaj miejsca wesołego
Smutny poeta! W ponurej samotni
Kresu doczekał swego [13, 18].*

При дослівній передачі оригінального тексту зауважуємо збій ритму в третьому рядку перекладу А. Солецького, але такий збій бачиться виправданим задля збереження не стільки багатой, як глибокої рими. За Умберто Еко, проблема перекладу не базується виключно на лінгвістичних засадах: „Аби спрацювати, референція мусить бути вшанована в тому пункті, в якому перекладач зважується додати те, чого в оригінальному тексті не було. Переклад ніколи не становить простого переходу між двома мовами, але між двома культурами” [4, 113; тут і далі переклад мій. – В. С.].

Водночас, наголошує далі вчений, не можна легковажити лінгвістичними проблемами, бо ж вони – при всіх попередніх застереженнях – є фундаментом перекладу: „Якщо не хочеш

змішувати проблем метамови та медіаційного коду, то це тому, щоб повніше показати, виразніше підкреслити працю інтерпретації та тяглого порівнювання між двома мовами і двома культурами” [4, 122]. Саме У. Еко ставить проблему, чи загалом існує ідеальна мова, закорінена в універсальній функціональності людського духу; мова, висловлювання якої могли б бути виражені у ментальній формальній мові, названій *the mentalese*, „ментальянській”...

Цікаво, що сам же дослідник приходиться до висновку, що з появою такої ідеальної мови майстри перекладу отримали б великий клопіт: «Мова та могла б напевно перекласти кожну думку, висловлену в іншій мові, яка з багатьох причин не піддається звичайному перекладові, але ціною за те було б, що все, що та мова висловила б за допомогою своїх власних понять, не могло б бути наново перекладеним на наші природні мови. Ідеальна мова була б різновидом чорної дірки, яка поглинала б кожне значення, без можливості його зреструктурування» [4, 122]. Тому, підсумовує У. Еко, сам він волів би повернутися до практики безкінечних комбінацій інтерпретації. У перекладах А. Солецького, однак, бачиться певна логіка в тому, що в нього домінує досить точне відтворення оригіналу:

У Лесі Українки:

*2. Звідси не видно ні моря ясного,
Гомону з міста не чути гучного,
З бору соснового шум тут іде,
Гори лунають од вітру буйного,
Часом де дзвін загуде...*

У перекладі Анджея Солецького:

*Stąd nie zobaczysz ni morza jasnego,
Nie dojdzie tutaj gwar miasta hucznego,
Z borów sosnowych szum tu wpada,
Wicher bujny w górach zawyje,
Czasem dzwon zagada...*

*3. Стали в саду кипариси стіною
Оберігати в оселі спокою,*

*Лаври – неначе зсушила журба,
Тихо, журливо кива головою,
Віттям плакуча верба.*

У перекладі Анджея Солецького:

*W sadzie stała cyprysowa ściana,
Strażniczka domu zapłakana.
Laury – jakby gorycz spaliła.
Cicho, smutno głowę zieloną
Wierzba płaczka skłoniła.*

*4. Все тут журливе кругом сеї хати, –
Та найсмутніші отії кімнати,
Де безталанний поет умирав:
Все тут забрали, що можна забрати, –
Смутку ніхто не забрав.*

У перекладі Анджея Солецького:

*Wszystko ponure, pusta chata,
A najsmutniejsza jest komnata,
Gdzie zapomniany czekał zgonu:
Wszystko co można to zabrano,
Smutek tutaj zostawiono.*

*5. Вікна тьмянії, мов очі слабого,
В хаті порожній самотньо, убого,
Висить свічадо на голій стіні,
Млою повите, – дивитись на нього
Сумно здавалось мені...*

У перекладі Анджея Солецького:

*Okna ciemne jak oczy chorego,
Pośród domu biednego, pustego,
Resztką lampki na ścianie lśni,
Śniedzią spowite – widziadło smutne
Drobne okruchy rdzy...*

*6. Тута останні „огні догоріли”,
Тута останні „квітки облетіли”,*

*Тільки зосталася муза одна,
Що не лишила співця до могили,
Тута витає сумна.*

У перекладі Анджея Солецького:

*Tutaj ostatnie „ogień dogorzały”,
Tutaj ostatnie „kwiaty pospadały”,
Samotna tutaj cię w progi powita,
Ta, która była wierna do mogiły,
Muza czernią okryta.*

*7. Тіло поета в далекій чужині, –
Там, у тій самій холодній країні,
Серце на смерть отруїли його!
Смутная муза літа в самотині,
Кличе поета свого.*

У перекладі Анджея Солецького:

*Ciało poety w dalekiej krainie,
Gdzie śniegi, mrozy, lodowe pustynie,
Gdzie jadem struli serce jego!
Smutna muza lata w samotni,
Woła poetę swego.*

Як бачимо, переклад майже дослівний, і тільки в завершенні шостої строфи візія просвітлюючої деталі додає особливого колориту. Подані у збірці зліва твори українською мовою набрано з помилками, тож не вповні відчутю залишилася оригінальність строфіки, метрики, ритміки, якою свого часу був вражений М. Рильський, наголошуючи, що у віршах Лесі Українки маємо „...канонічні сонети, октави, секстини, гекзаметри. І цілком оригінальні строфічні будови, і п’ятистопні білі ямби, до яких все охочіше зверталася, бо давали вони великий простір для думки, можливість використовувати і ораторські, і розмовні інтонації, і розмаїті форми свobodного вірша” [2, 289]. Але змістова близькість перекладу до оригіналу виправдана. За Хайдеггером, який присвятив мові поезії цикл есе, за посередництвом поета промовляє така мова, в якій „записана автентична, первісна зустріч людини як буття зі своїм буттям посеред інших буттів”

[14, 45]. Отже, саме поетичне слово (в даному випадку це певною мірою автобіографічне слово Лесі Українки, яка відвідала Надсонову домівку в Ялті) свідчить про граничний досвід поета. Згідно з концепцією інваріантів перекладу К. Райс, А. Солецький тут мав справу з першим типом, інформаційним, який зумовив саме таку стратегію перекладу твору.

Підсумовуючи сказане, відзначимо, що наукова й перекладацька рецепція Лесі Українки в Польщі, часом поєднуючись, а часом попереджаючи одна одну, має вже свої традиції. Приміром, Юзеф Лободовський поряд зі статтею, присвяченою 25-річчю з дня смерті Лесі Українки, подає у власному перекладі уривок із драми „Боярина”. Степан Тудор навів власні переклади багатьох цитат із творів Лесі Українки у статті „Exodus słowa”, написаній польською. Повністю надруковано польські переклади „Ave Regina”, „Трагедія” (1901) із циклу „Легенди”, а також 4 і 6 вірші із циклу „Ритми”, майже весь вірш „Як я люблю оці години праці”. На сьогодні найбільшим досягненням можна вважати видання збірників поезії, „Лісової пісні” („Pieśń leśna”, fragment I aktu, у перекладі Тадеуша Хрущчелевського та „Pieśń lasu” у перекладі Єжи Літвінко). Натомість ще чекають на своїх видавців і дослідників інші драматичні твори Лесі Українки.

Можна говорити про формування певних осередків, які звертаються до вивчення спадщини Лесі Українки в Польщі. Так, у Любліні незабаром з’являться переклади її творів, свого часу зроблені П. Куприсем. А на кафедрі україністики Варшавського університету досліджується драматургія Лесі Українки і готується до захисту дисертаційне дослідження Себастьяна Делюри „Драматургія Лесі Українки в контексті філософії Ф. Ніцше”.

Актуальним бачиться й такий аспект проблеми, як переклади, зроблені самою поетесою з Адама Міцкевича і Марії Конопницької. Польське середовище, його звичаї, традиції змалювала в оповіданні „Приязнь”, увівши до твору польську лексику.

Література

1. Радишевський Р. Творчість Лесі Українки в Польщі / Р. Радишевський // *Леся Українка: публікації, статті, дослідження*. – К. : Наук. думка, 1984. – С. 183–184.
2. Рильський М. Твори : у 3 т. / М. Рильський. – К., 1956. – Т. 3.
3. *Antologia poezji ukraińskiej*. – Warszawa, 1977. – S. 256.
4. Eko U. Doświadczenie przekładu / U. Eko ; prz. R. Rzyński // *Teksty drugie. Teoria literatury, krytyka. Interpretacja*. – Dwumiesięcznik Instytutu Badań Literackich. – 2006. – Nr 6.
5. Jakóbiec M. *Łesia Ukraina i polska literatura romantyczna* / M. Jakóbiec // *Slavia Orientalis*. – 1971. – Nr 4. – S. 355–407.
6. *O sztuce tłumaczenia: praca zbiorowa / pod red. M. Rusinka*. – Wrocław : Zakład im. Ossolińskich, 1955. – 560 s.
7. *Przyjaźń*. – 1971. – Nr 7. – S. 11.
8. *Poklin Lesi Ukrajinci („Поклін Лесі Українці”)* : матеріали до влаштування свят на пошану Лесі Українки: інсценізації, реферати). – Краків : Укр. вид-во, 1941. – 48 с.
9. Szewczenko T. *Kobziarz / T. Szewczenko / w tłum. P. Kuprysia*. – Lublin : wyd-wo KUL, 2008. – S. 746 : il.
10. *Ukrainka Łesia. Siedem strun / Łesia Ukrainka / wybrał, opracował i wstępem opatrzył T. Chrościelewski*. – Lublin : wyd-wo Lubelskie, 1980. – 232 s.
11. *Ukrainka Łesia. Kasandra i inne dramaty / Łesia Ukrainka / prz. S. E. Bury : wstęp W. Kubacki ; wybór i nota S. Kozak*. – Kraków : Wyd-wo literackie, 1982. – 376 s.
12. *Ukrainka Łesia. Pieśń lasu / Łesia Ukrainka / wybrał i słowem wstępnym opatrzył F. Nieuważny*. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989. – 264 s.
13. *Ukrainka Łesia. Contra spem spero! Кримські спогади. Krymskie wspomnienia / Łesia Ukrainka / tłumaczenie i wstęp A. Solecki*. – Wrocław, 2003. – S. 18.
14. *Wille Lucyna. Uniwersalistyczne implikacje teorii przekładu*. – Rzeszów : Wyd-wo Un-tu Rzeszowskiego, 2002. – 156 s.
15. *Wielka literatura powszechna*. – Warszawa, 1933. – Т. 6. – S. 725.
16. *Współczesność*. – 1971. – Nr 4.
17. *Życie literackie*. – 1971. – Nr 10.

Соболь В. Научная и переводческая рецепция Леси Украинки в Польше.

Намечиваются важнейшие этапы научной и переводческой рецепции Леси Украинки в культуре соседней страны. С учетом новейших наработок в сфере теории перевода анализируются особенности отдельных переводов произведений украинской поэтессы.

Ключевые слова: рецепция, универсалистические импликации теории перевода, атмосфера текста, визия просветляющей детали, идеальный язык.

Sobol V. Scientific and Translatorial Reception of Lesia Ukrainka in Poland.

The article outlines the most important stages of scientific and translatorial reception of Lesia Ukrainka in the culture of adjacent country. Specific features of translations of works of Ukrainian poetess are analyzed by means of modern concepts in the theory of translation.

Key words: reception, universalistic implications of the theory of translation, text atmosphere, vision of elucidating detail, ideal language.